

Z BŘEZNICKÝCH. TYPOLOGICKÝ ROZBOR KNIŽNÍCH VAZEB STŘEDOVĚKÝCH KODEXŮ Z AUGUSTINIÁNSKÝCH KLÁŠTERŮ V ROUDNICI A SADSKÉ*

Jan Novotný – Kateřina Bártová (Praha)

From the Březnice Library. A Typological Survey of Book Bindings of Medieval Codices from the Augustinian Monasteries in Roudnice and Sadská

Abstract: The survey of medieval book bindings in the National Museum Library has focused on a group of codices from Augustinian monasteries in Roudnice nad Labem, Sadská and Jaroměř. The research methodology is based on accurate terminology, form processing and photographic documentation of medieval bindings. When determining the origin of codices, attention is paid to the characteristic features of the bindings, which can be an indicator of provenance. The Roudnice codices can be identified based on the craftsmanship of the metal elements and their compositional concept. Roudnice bindings have been divided into several groups according to the shape and finish of the corner and central pieces. Similarity in bookbinding processing, decoration technique, the use of identical structural and typological elements and materials of the same quality distinguish the Roudnice codices from contemporary domestic bindings.

Keywords: book binding – medieval codices – Roudnice monastery – provenance features – book furniture

Z renesančního zámku Březnice byl 26. března 1819 dopraven do nově vznikajícího *Vlastenského musea v Čechách* vzácný náklad 475 knih, jenž kromě 379 starých tisků s množstvím prvotisků obsahoval 96 pergamenových rukopisů. Mimořádný dar části březnické knihovny poskytl muzeu *Josef Maria hrabě Kolowrat-Krakowský* (1746–1824) a roku 1824 ho rozšířil o dalších 86 rukopisů. Dědic březnického panství *Karel Eduard hrabě Pálffy z Erdödu a Újezdu* (1836–1915) roku 1893 odkázal *Museu Království českého* zbytek staré knihovny včetně 55 rukopisů.¹

Identifikaci březnické rukopisné sbírky provedl na základě *Soupisu rukopisů Národního musea v Praze*² Stanislav Zeman. Z celkového počtu 237 rukopisů doložil 134 pergamenových kodexů.³ Celkový počet březnických rukopisů je však o něco vyšší, neboť jich několik nebylo do seznamu zahrnuto.⁴ Počet středověkých kodexů dosahuje přibližně tří čtvrtin.⁵ Jejich podstatná část pochází z knihovny bývalého augustiniánského kláštera v Roudnici nad Labem, který nechal postavit v roce 1333 biskup *Jan IV. z Dražic* (kolem 1260–1343). Za husitských válek byl klášter 30. května

1421 rozbořen, kanovníci však stihli odvézt objemné svazky do exilu. Ve Vratislavi museli nejspíše část rukopisů prodat, avšak již během vyhnanství nebo krátce po návratu rozšířili knihovnu o rukopisy augustiniánských klášterů, které v pohusitském období obnoveny nebyly. Takto získali rukopisy z klášterů řeholních kanovníků sv. Augustina v Sadské, který v roce 1362 založil na místě kolegiátní kapituly pražský arcibiskup *Arnošt z Pardubic* (kolem 1305–1364), a z Jaroměře, druhého nejstaršího kláštera augustiniánských kanovníků v Čechách založeného arcibiskupem v roce 1349. Roudnická kanonie po návratu řeholníků již nedosáhla předhusitského významu. Další osudy středověkých rukopisů před jejich darováním do Knihovny Národního muzea jsou popsány v odborné literatuře.⁶

František Michálek Bartoš (1889–1972) při katalogizaci rukopisů poznamenal, že nevynikají obsahem, mají však neobyčejný význam umělecký a podněcoval k dalšímu bádání, které odhalí pozadí vzniku a osudů jednoho z nejstarších dochovaných knižních celků v Čechách.⁷ Kromě příspěvků k dějinám knihovny samotné se hlavní zájem badatelů zaměřoval

* Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/25.IX.a, 00023272).

¹ ZEMAN 1940, s. 7–15. Poděkování za pomoc při získávání studijního materiálu *Mgr. Zdeňku Mužíkovi*.

² BARTOŠ 1926–1927.

³ ZEMAN 1940, s. 34–46.

⁴ Podle DRAGON 2015a, s. 11, byly opomenuty rukopisy sign. XII A 2, XII A 3, XII A 8, XII D 4 (z knihovny březnického zámku, v textu za signaturou dále Březnice), XIV B 10 (Březnice), XV A 12 a XVI E 17 (Březnice). Rukopisy, které se v klášteře v Roudnici nacházely v době předhusitské, jsou uvedeny bez závorek, u ostatních je v závorce uvedena signifikantní provenience.

⁵ DRAGON 2015a, s. 9–26.

⁶ BARTOŠ 1927, s. 212–216; BOLDAN 1990, s. 5–39; SVOBODOVÁ 2011, s. 27–59; VRCHOTKA 1967, s. 48–49; nověji DRAGON 2015b, s. 27–60.

⁷ BARTOŠ 1927, s. 212.

na uměleckohistorické zpracování knižní malby.⁸ Shrnující pohled na soubor iluminovaných rukopisů však v odborné literatuře není zpracován, i vzhledem k různorodosti doby a místa vzniku rukopisů.⁹ Ze 173 středověkých rukopisů přiřazených k roudnické knihovně je většina iluminována. Nejstarší dochované rukopisy jsou francouzské a italské provenience, od druhé poloviny 14. století již převažují rukopisy domácího původu. V době předhusitské probíhala vlastní opisovačská činnost členů kláštera, vedou se však spory, zda byla v roudnické kanonii umístěna také samostatná malířská dílna. Kanovníci si iluminátory nejspíše najímali a knižní miniatury nechávali pořizovat jinde.¹⁰ Větší zastoupení iluminovaných rukopisů v poměru k celkovému počtu dochovaných rukopisů lze vysvětlit snahou o zachování nejcennějšího jádra roudnické knihovny při pobytu kanovníků v exilu. Přednostně zachráněny byly materiálně hodnotnější pergamenové rukopisy větších formátů, neboť papírové rukopisy se soudobými texty si mohli kanovníci pořídit znovu a podstatně levněji.¹¹ Zřejmě proto bylo uchráněno 137 rukopisů psaných na pergamentu, včetně tří s několika papírovými listy, a pouze 35 rukopisů na ručním papíře, z nichž osm má některé listy pergamenové – u dvou rukopisů umístěné jako vnitřní a vnější dvoulisty složek.¹² Ve středověkých vazbách se v dobrém stavu dochovalo 148 rukopisů, z toho 113 v soudobé a 35 v dobové vazbě, zbývající kodexy byly převázány později.¹³

S nejednoznačně doloženým působením skriptorií v českých augustiniánských klášterech, které by zajišťovaly písarské, rubrikátorské a iluminátorské práce,¹⁴ úzce souvisí i otázka zhotovení vazeb kodexů – zda měla roudnická kanonie vlastní knihvazačskou dílnu, nebo si řeholníci nechávali rukopisy vázat jinde. Obecná pravidla pro vedení knihovny kláštera sv. Viktora v Paříži *Antiquae consuetudines canonicorum regularium* od opata *Gilduina* (1113–1155) se promítla i do *consuetudines* (též *constitutiones*) českých, slezských a rakouských augustiniánských klášterů. V ustanoveních je definováno, jak knihy uchovávat, ošetřovat a půjčovat mimo klášter. Na sbírky má dohlížet knihovník jmenovaný opatem, jehož povinností je vypracovat rejstříky a kodexy označit signaturami. K povinnostem knihovníka patřilo také zajištění pergamentu, inkoustu a psacích

potřeb pro opisování knih.¹⁵ Roudnický klášter si vytvořil vlastní *constitutiones*, do kterých byla brzy doplněna kapitola o uchovávání a užívání knih „*de conservacione et comodacione librorum*“. Oproti ustanovení jiných kanonií se však neuvádí osoba odpovědná za knihovnu. Veršované znění prvního příkazu tohoto nejstaršího knihovního řádu v českých zemích je zobrazeno na stěně klášterní knihovny v Roudnici.¹⁶ *Consuetudines* řádových kanovníků diecéze Freising z počátku 15. století obsahují navíc nařízení o vázání knih „*de ligatione librorum*“, které zdůrazňují, že klášter má mít mezi svými bratry řemeslně zdatného knihvazače, o kterého se mají postarat. Knihvazač nemá vázat knihy na ozdobu „*ad subtilitatem vel curiositatem*“, ale především zajistit jejich správnou funkčnost „*utilitas*“.¹⁷

Pro srovnání počtu kanovníků v jednotlivých augustiniánských klášterech můžeme vycházet z údajů zaznamenaných při drancování klášterů v době husitské. V mateřském klášteře roudnickém se před jeho zničením 30. května 1421 nacházelo 30 kanovníků s proboštem. O jejich osudech se zprávy různí, lze však předpokládat, že většina z nich i s knihami unikla za hranice. Roudnická kanonie patřila počtem řeholních kanovníků k největším v Čechách, příjmy z klášterního majetku vysoce převyšovala ostatní augustiniánské kláštery.¹⁸ Hospodářsky významnější byl také klášter Na Karlově založený *Karlem IV.* (1316–1378) roku 1350, kde před jeho vypleněním 3. června 1420 pobývalo nanejvýše 20 kanovníků.¹⁹ V roudnické knihovně lze podle zachovaného systému signatur doložit až 400 svazků v předhusitském období, oproti tomu je podle soudobých pramenů z konce 14. století počet rukopisů karlovske knihovny odhadován pouze na 100.²⁰ Mezi zámožnější patřil také augustiniánský klášter v Třeboni založený roku 1367 pro osm kanovníků, kteří byli povoláni z Roudnice nad Labem. Klášter byl hojně podporován rodem Rožmberků, takže se počet kanovníků v roce 1382 mohl rozšířit až na 28.²¹ Při opakovaném obléhání města husity zůstala klášterní knihovna uchráněna a kanovníci se již v roce 1426 navrátili zpět, i proto je skladba treboňských rukopisů odlišná od roudnických a sadských. Ze 294 dochovaných rukopisů povětšinou ve středověkých vazbách převládají papírové, ve 24 z nich jsou listy pergamenové, zbývajících 50 je psáno na pergamentu,

⁸ Souhrnný přehled malířské výzdoby roudnických rukopisů podal nejprve DVOŘÁK 1900, s. 118–131; uměleckohistorický rozbor roudnických rukopisů se slohovým a dílenským určením podrobně zpracoval v katalogu iluminovaných rukopisů BRODSKÝ 2000.

⁹ DOLEŽALOVÁ – DRAGON – EBERSONOVÁ 2015, s. 19–24.

¹⁰ EBERSONOVÁ 2020, s. 62–65; dále GAUDEK 2015, s. 234–248, STEJSKAL 1960, s. 566; taktéž DVOŘÁK 1900, s. 122.

¹¹ EBERSONOVÁ 2015, s. 64–65.

¹² Rukopisy sign. XV A 12 a XV C 4.

¹³ EBERSONOVÁ 2020, s. 64.

¹⁴ Podle ZAHRADNÍK 2001, s. 132 některé augustiniánské kláštery v sousedních zemích měly vlastní skriptoria (rakouský Klosterneuburg, slezská Zahán a některé polské kláštery), která však dosáhla vrcholu až před polovinou 15. století, v době, kdy rozvoj českých klášterů přerušily husitské bouře.

¹⁵ ŚWIERSKI 1965, s. 16–21.

¹⁶ DRAGON 2020, s. 68–69; podrobněji STEJSKAL 1960, s. 563–564. Na rozměrné nástěnné malbě klečí před sv. Augustinem probošt roudnického kláštera se skupinou kanovníků a přijímají od něho knihu s řádovými statuty, vlevo vedle Augustinova křesla je zobrazeno na poškozené fresce zátíší s knihami. Dvě rozevřené knihy a v horní polici uložená baňka, snad kalamář na inkoust, nevypovídají jednoznačně o opisovačské činnosti členů kláštera.

¹⁷ ŚWIERSKI 1965, s. 16–21.

¹⁸ ZAHRADNÍK 2001, s. 118–119 stanovuje hospodářský význam augustiniánských klášterů na základě výše odvodu papežských desátků.

¹⁹ OLIVA 1924, s. 397–420; srov. BOHÁČ 1997, s. 17.

²⁰ EBERSONOVÁ 2020, s. 86 a s. 128; karlovske knihovna rovněž EBERSONOVÁ 2021, s. 61.

²¹ KREJČÍK 1949, s. XIII; srov. KADLEC 2004, s. 39; srov. BUBEN 2003, s. 35.

60 rukopisů má iluminátorskou výzdobu nebo alespoň skromně zdobené iniciály.²² V účetních dokladech bohaté třeboňské kanonie z let 1367–1368 jsou zahrnuty kromě plateb za písařské a iluminátorské práce, papír a pergamen, také ojedinělé výdaje na vazbu kodexů za spony, kování a kůži na potah desek.²³ Z evidence nákupu knihvazačských surovin za takto krátké časové období lze těžko usuzovat na vlastní klášterní dílnu, i když nejsou jinak doloženy výdaje za knihvazačské práce. Vazby 16 rukopisných kodexů a 18 inkunábulí jsou podle slepotiskové výzdoby přiřazeny k dílně působící v třeboňské kanonii až v letech 1473–1500.²⁴

Ve středně zámožném rokycanském klášteře, který založil Arnošt z Pardubic roku 1363, sídlilo před jeho zničením 12. února 1421 12 kanovníků. Podle systému signatur se počet rukopisů v tamní knihovně pohyboval mezi 200 a 250.²⁵ V hospodářsky slabší Sadské zanikl augustiniánský klášter v husitských bouřích patrně na jaře roku 1421, probošt a přinejmenším až 14 řeholních kanovníků klášter opustili již dříve.²⁶ Sadská knihovna mohla podle některých odhadů obsahovat až 250–300 kodexů.²⁷ Chudší jaroměřský klášter byl 16. května 1421 rozbořen, probošt a 7–8 bratří upáleno, kvůli hrozícímu nebezpečí však někteří kanovníci uprchli již dříve. Klášterní knihovna byla nepochybně méně obsáhlá. V soudních aktech pražské konzistoře je zaznamenáno, že v roce 1407 slíbil pražský „ligator librorum“ Petr jaroměřské kanonii zaplatit dvě kopy grošů. Tento zápis by snad mohl vést k úsudku, že si kanovníci nechávali v Praze některé rukopisy vázat, ale protože knihvazači se v té době živili také prodejem knih, je pravděpodobnější, že Jaroměřští rukopisy spíše prodávali.²⁸ Ve skutečnosti byl počet řeholníků v augustiniánských kanoniích vyšší, neboť o hospodářský chod kláštera se staralo nemálo laických bratrů (tzv. konvršů).²⁹

Předpokladem fungování klášterní knihvazačské dílny je užší spolupráce s řemeslníky a obchodníky, kteří by zajišťovali pravidelný přísun potřebných surovin. Dostupnost širšího sortimentu výrobků od pergameníků, koželuhů, jirchářů, zámišníků, papírníků, prknářů, kovolijců, kovotepců, zlatníků,

tkalců a barvířů nejlépe naplňuje chod dílny ve velkém městě nebo středověkém centru obchodu. Předpokládá se, že při pražském arcibiskupství nebo metropolitní svatovítské kapitule působila ve 13. a 14. století iluminátorská dílna, která pracovala na větších zakázkách pro církevní instituce.³⁰ Ve druhé čtvrtině 14. století zde patrně vznikla filigránová výzdoba skupiny *Sampsonova rukopisu*³¹ a kolem roku 1360 početná skupina rukopisů *Augustinus super Johannem*,³² které nechal pořídit pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic.³³ V dílně byl také iluminován soubor liturgických rukopisů věnovaných Arnoštem z Pardubic svatovítské katedrále³⁴ a řada dalších knih. Vedle „církevní dílny“ existovala v hlavní metropoli při dvoře Karla IV. také slohově odlišná „císařská (dvorská) dílna“, která produkovala v průběhu 50. a 60. let 14. století iluminované rukopisy nadprůměrné úrovně.³⁵

V katedrální svatovítské kapitule byl v době karlovské činný sbor až 240 duchovních, z toho 60 kanovníků, zámožnou pražskou kapitulou iniciativně podporoval Arnošt z Pardubic četnými dary, poškozené liturgické kodexy nechával opravovat a převazovat na svůj náklad.³⁶ V Praze působilo několik kolegiátních kapitul (svatojiřská, svatojilská, vyšehradská, Všech svatých spojená s univerzitou a u sv. Apolináře přemístěná ze Sadské) s početným klérem, pro které pracovala řada kapitulních služebníků a řemeslníků potřebných specializací.³⁷ Nejvýznamnější knihovna metropolitní kapituly měla v roce 1387 více než 270 svazků, jejich počet však pozvolna rostl.³⁸ Mezi bohatší řádová centra patřil v té době klášter augustiniánů poustevníků při kostele sv. Tomáše na Malé Straně, svatotomášská knihovna kolem roku 1418 obsahovala 280 svazků, liturgické kodexy byly uloženy přímo v kostele a další rukopisy měli lektori a kazatelé ve svých celách.³⁹ V Praze tedy muselo po polovině 14. století fungovat několik zavedených knihvazačských dílen, které získávaly zakázky z obou větších skriptorií a od vícero církevních institucí, dynamicky se rozrůstaly také knihovny kolejí pražské univerzity. Zdali mělo církevní skriptorium vlastní knihvazačskou dílnu, nebo se jednalo zcela o dílnu měšťanské, nelze určit.

²² DRAGOUN – EBERSONOVÁ – DOLEŽALOVÁ 2021, s. 97–98.

²³ KREJČÍK 1949, s. XXIV a s. 34; srov. EBERSONOVÁ 2020, s. 185–269.

²⁴ DRAGOUN – EBERSONOVÁ – DOLEŽALOVÁ 2021, s. 97–98; srov. KOLDA–ŠPINAR 2011, s. 25–26; srov. KOVÁŘ – LAVIČKA 2017, s. 128–129. Obdobně se dochovaly v účetních knihách z druhé poloviny 15. století spolehlivé záznamy o nákupu knižního kování, dřevěných desek, vyčištěných kůží a pergamenu od českobudějovických řemeslníků pro dominikánský konvent při kostele Obětování Panny Marie. Knihvazačské práce prováděli sami členové řádu, častěji je však zadávali zavedeným knihvazačům.

²⁵ ZAHRADNÍK 2001, s. 129–130; srov. BOHÁČ 1997, s. 17.

²⁶ BOLDAN 1990, s. 19; srov. OLIVA 1924, s. 397–420; srov. BUBEN 2003, s. 33.

²⁷ BOLDAN 1992, s. 81.

²⁸ EBERSONOVÁ 2020, s. 96; podle TOMEK 1870, s. 187 je na Novém Městě pražském v domě Na Příkopě doložen roku 1392 Petrus scriptor, magister librorum; 1396 Petri ligatoris a 1399 Petri knyharz.

²⁹ OLIVA 1924, s. 416–418; srov. BOHÁČ 1997, s. 11–20.

³⁰ STUDNÍČKOVÁ 2021, heslo církevní dílna.

³¹ BRODSKÝ 2000, s. XVII–XVIII; skupinu *Sampsonova rukopisu* poprvé definoval DVOŘÁK 1900, s. 125–129.

³² Podle DRAGOUN 2015, s. 51–52 je vznik některých kodexů skupiny kolem rukopisu XIII A 13 kladen do arcibiskupského skriptoria; srov. BRODSKÝ 2000, s. XIX–XX ornamentální soustava vychází z tvorby *Mistra Křižovnického brevíře*; okruh uvedl do literatury DVOŘÁK 1900, s. 129–130, zdomácnělý malířský sloh vychází ze samostatné technické tradice, uniformita ve výzdobě rukopisů poukazuje na jednu dílnu.

³³ HLAVÁČEK 2005, s. 275–276. Blíže pozn. 90.

³⁴ Praha, Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta, sign. P 6–P 9.

³⁵ STUDNÍČKOVÁ 2021, heslo císařská (dvorská) dílna; taktéž STEJSKAL 1960, s. 567 nejeden z roudnických kodexů byl vyzdoben nadprůměrnými iluminátory, kteří pracovali pro pražské arcibiskupy, popřípadě pro panovníka.

³⁶ HLAVÁČEK 2005, s. 279–282.

³⁷ Ke kapitulám v době husitské KADLEC 1990, s. 26–29; blíže PÁTROVÁ 2006, zejména s. 25–28 a s. 43–61.

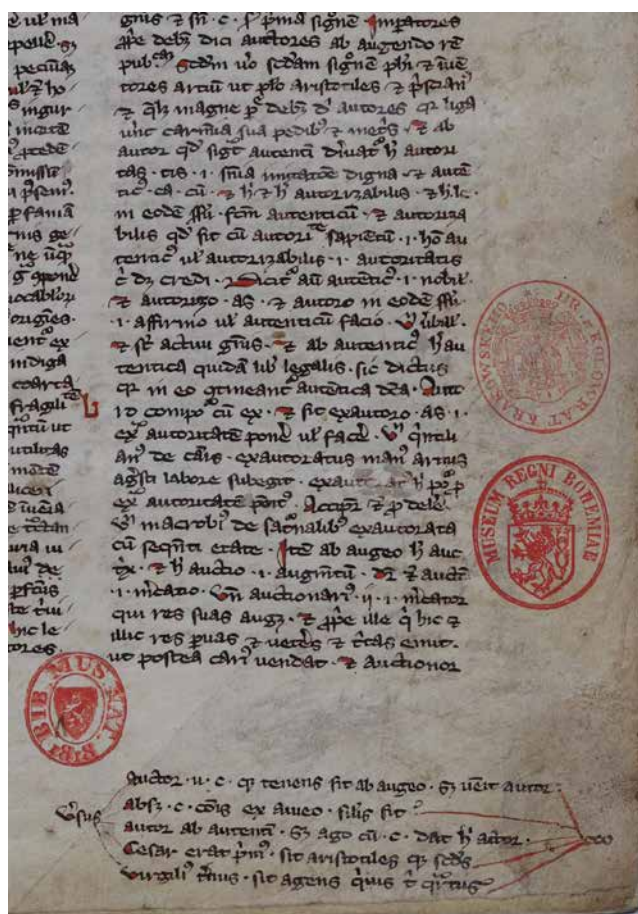
³⁸ DRAGOUN 2018, s. 26 v průběhu 14. století se počet rukopisů v pražské kapitule kontinuálně zvyšoval; podrobněji DRAGOUN 2020, s. 59 výrazněji se však rozrůstaly knihovny augustiniánských klášterů v Roudnici a v Třeboni a kolejí pražské univerzity.

³⁹ SLADKÁ 2015, s. 39–40.

Představa působení námezdních knihvazačů, které by kláštery najímaly podobně jako písaře či iluminátory, naráží na několik problematických předpokladů. Knihvazač by musel potřebný materiál, nářadí a vybavení (šicí stávek, vyvazovací a ruční lis) převážet z místa na místo. Některé suroviny (dřevěné desky, jirchy a zámiše) si snad mohl zajistit od místních řemeslníků nebo přímo na trhu. Mosazné nebo bronzové části nárožního, středového a hranového kování a spon mu zručný kovolijec mohl odlít podle dovezených vzorů ve své dílně apod. Důležitým aspektem je však zkušenost knihvazače. Pro toto náročné řemeslo bylo důležité delší zaučení, proto se zavedené knihvazačské dílny snažily vyučené tovaryše raději udržet. Počet knihvazačů provozujících řemeslo ve větších městech v době předhusitské byl však ve skutečnosti nepatrný, proto jsou i úvahy o najímání anonymních světských řemeslníků na vazbu rozměrných klášterních kodexů nepochybně hypotetické.⁴⁰

Problematika fungování středověkého řemeslného trhu a výměna zboží mezi kláštery a jejich řádovými centry zůstává zatím plně neprobádána. Snad právě proto se doposud nikdo nezabýval rozbořem roudnických vazeb se zřetelem na jejich dílenské zpracování. Nejobsáhlejší monografie o středověké knihovně augustiniánských kanovníků v Roudnici nad Labem obsahuje ucelený soupis 166 rukopisů, uložených převážně v Knihovně Národního muzea, ale i v dalších institucích.⁴¹ Tento stěžejní soupis s důsledným kodikologickým zpracováním a popisem vazeb je využit při studiu širšího souboru březnických středověkých vazeb, jehož záměrem je identifikovat a na základě podobnosti dílenského zpracování vymežit soubory kodexů z augustiniánských klášterů v Roudnici a Sadské. Podkladem k rozboru konstrukčních a typologických prvků, užitých materiálů, knihvazačského zpracování a technice výzdoby kodexů je obsáhlý průzkum vazeb. Metodika průzkumu vychází z důkladně zpracované terminologie, formulářového zpracování a fotografické dokumentace středověkých vazeb. Při určování původu kodexů je brán zřetel na charakteristické znaky vazeb, které mohou být indikátorem obou proveniencí.

Průzkum středověkých vazeb uložených v Knihovně Národního muzea se nejprve zaměřil na soubor 108

Obr. 1. Heraldické razítko HR. z KOLOWRAT KRAKOWSKEHO, nejstarší razítko muzejní knihovny BIB. MUS. NAT. 1818 a nejdéle používané oválné razítko Museum regni Bohemiae (sign. XII A 12).

roudnických,⁴² 27 sadských⁴³ a dvou jaroměřských kodexů,⁴⁴ které se prokazatelně nacházely v augustiniánských kláštřech před jejich zánikem.⁴⁵ Poškozené svazky získané akvizicí a dary dával nepochybně roudnický klášter podle vlastních *constitutiones* převazovat a vlastní písařskou produkcí vázat v zavedené knihvazačské dílně. U některých tuzemských rukopisů je obtížně zjistitelné, zdali byly darovány již svázané, anebo byly z donace hrazeny písařské

⁴⁰ Podle WINTER 1906, s. 143 v roce 1372 působil na Starém Městě pražském jediný „ligator librorum“ Paulus, do roku 1419 je v Praze doloženo pouze 13 introligátorů a TAMTÉŽ, s. 447–448.

⁴¹ DRAGON – DOLEŽALOVÁ – EBERSONOVÁ 2015.

⁴² Roudnické rukopisy sign. X A 5, X A 11, X B 6, XII A 2, XII A 3, XII A 4, XII A 5, XII A 6, XII A 7, XII A 8, XII A 11, XII A 12, XII A 13, XII A 14, XII A 15, XII A 16, XII B 2, XII B 4, XII B 5, XII B 9, XII B 10, XII B 11, XII B 12, XII B 13, XII C 1, XII C 3/a, XII C 3/b, XII C 8, XII C 12, XII C 13, XII D 2, XII D 20, XII E 1, XII F 3, XII G 10, XIII A 1, XIII A 3, XIII A 4, XIII A 9, XIII A 13, XIII B 1, XIII B 3, XIII B 4, XIII B 6/a, XIII B 6/b, XIII B 9, XIII B 10, XIII B 11, XIII B 12, XIII B 13, XIII C 1, XIII C 2, XIII C 4, XIII C 6, XIII C 7, XIII D 5, XIII D 13, XIV A 2, XIV A 4/a, XIV A 4/b, XIV A 5/a, XIV A 5/b, XIV A 7, XIV A 9, XIV A 10, XIV A 11, XIV B 5, XIV B 16, XIV C 4, XIV C 5, XIV D 11, XIV D 13, XIV D 15, XV A 3, XV A 6, XV A 7, XV A 11, XV A 12, XV B 4, XV B 5, XV B 6, XV B 8, XV C 2, XV D 1, XV E 1, XV E 5, XV G 7, XVI A 3, XVI A 4, XVI A 7, XVI A 8, XVI A 11, XVI A 14, XVI A 15, XVI B 1, XVI B 2, XVI B 5, XVI B 6, XVI B 13, XVI C 2, XVI C 5, XVI C 9, XVI C 13, XVI E 11, XVI F 10, XVI F 13, XVII A 1, XVII A 3, XVII A 4, XVII A 5, XVII A 9, XVII A 10, XVII A 15, XVII A 16, XVII B 8, XVII B 9 a XVII D 15. Z celkového souboru 117 rukopisů nebyly zohledněny ty, které se do roudnické knihovny dostaly až v době husitské a pohusitské (vyznačeny přeškrtnutím).

⁴³ Sadské rukopisy sign. XII A 9, XII A 19, XII B 3, XII B 6, XII B 8, XII B 14, XII B 15, XII B 16, XII C 4, XII C 5, XII C 6, XIII A 8, XIII A 10, XIII A 11, XIII B 7, XIII E 3, XIV A 12, XV A 4, XV A 9, XV B 1, XV B 3, XVI A 5, XVI A 10, XVI B 7, XVI B 8, XVII A 1, XVII A 12 a XVII B 1.

⁴⁴ Jaroměřské rukopisy sign. XII A 10 a XII A 17.

⁴⁵ DRAGON 2015b, s. 49–50.

Obr. 2. Nejstarší razítko *Musaeum nationale 1818* otištěné přes rukopisné exlibris (sign. XIII A 9).

a iluminátorské práce a vazba byla zhotovena až v dílně, se kterou roudnický klášter úzce spolupracoval.⁴⁶ Rozbor vazeb byl dále rozšířen o soubor březnických rukopisů vzniklých v předhusitském období, u kterých mohla být podle předpokladů roudnická proveniencce doposud blíže neurčena. Při určování podobnosti dílenského zpracování je nutné nejprve přihlídnout k celkové formě kodexu. Mezi roudnickými lze nalézt jak starší románské vazby, tak i několik typů gotických. Každá z intaktně dochovaných středověkých vazeb

je výjimečná svým řemeslným provedením a individuálním pojetím. Vzhledem k rozsahu tohoto příspěvku není bohužel možné se podrobněji zabývat všemi vzácnými roudnickými vazbami a vystihnout všechny tvarové zvláštnosti a odlišnosti. Množství shromážděného materiálu bude postupně zpracováno v samostatných studiích, proto jsou dále v textu popsány jen ty skupiny kodexů, u nichž byly shledány obdobné typologické a konstrukční prvky, jsou zhotoveny ze surovin identické úpravy a kvality nebo zdobený stejnou technikou. Pro určení způsobu provedení a řemeslného stylu práce se osvědčilo vizuální porovnávání velké škály fotografických snímků a nákresů, neboť obrazová dokumentace lépe vystihuje podstatu artefaktu než podrobný popis vazeb.

O březnické provenienci vypovídají signatury ve spodní části hřbetu kodexů. Červená signatura složená z písmene a číslice bývá umístěna ve druhém mezivazním poli, černě psaná nad kapitálovým vazem. Obě signatury se vyskytují jak na zabíleném poli, tak i ručním papíře.⁴⁷ Rukopisy darované hrabětem *Kolowrat-Krakowským* jsou označeny na předním přidešti či volném předsádkovém listu rukopisným exlibris *Ex Bibliotheca arcis Brzeznicensis*. Exlibris je psáno vícero rukama, název existuje v několika variantách *Brzeznicensis*, *Brzeznicensis*, *Brzeznicensis*, přičemž kaligrafické provedení kolísá od krasopisné formy až po zběžný rukopis. Na prvním foliu je zpravidla heraldické razítko s erbem rodu *Kolowratů* a heslem *WIERNIE STALE*, červené oválné razítko má po obvodu umístěný nápis *HR. z KOLOWRAT KRAKOWSKEHO*.⁴⁸ Zároveň s heraldickým se objevuje oválné razítko stejné barvy – razítko z období založení muzea *Musaeum nationale 1818* s vyobrazením českého lva v erbu a s korunou. Na prvním foliu bývá raritně umístěno i ve středu iniciál nebo až těsně ve hřbetní části.⁴⁹ Při podrobném zkoumání bylo zjištěno, že otisk červeného razítka *Musaeum nationale 1818* vždy překrývá rukopisné exlibris. Nejinak je tomu i v ojedinělém případě, kdy do exlibris zasahuje heraldické razítko *HR. z KOLOWRAT KRAKOWSKEHO*.⁵⁰ Z otisku červené barvy přes železoduběnkový inkoust i odlišné formy zápisu lze usuzovat, že rukopisným exlibris musely být knihy opatřeny již na březnickém zámku, možná těsně před rozhodnutím darovat je muzeu. Vedle nejstaršího muzejního bylo až do roku 1820 otištěno červené oválné razítko knihovny *BIB. MUS.*

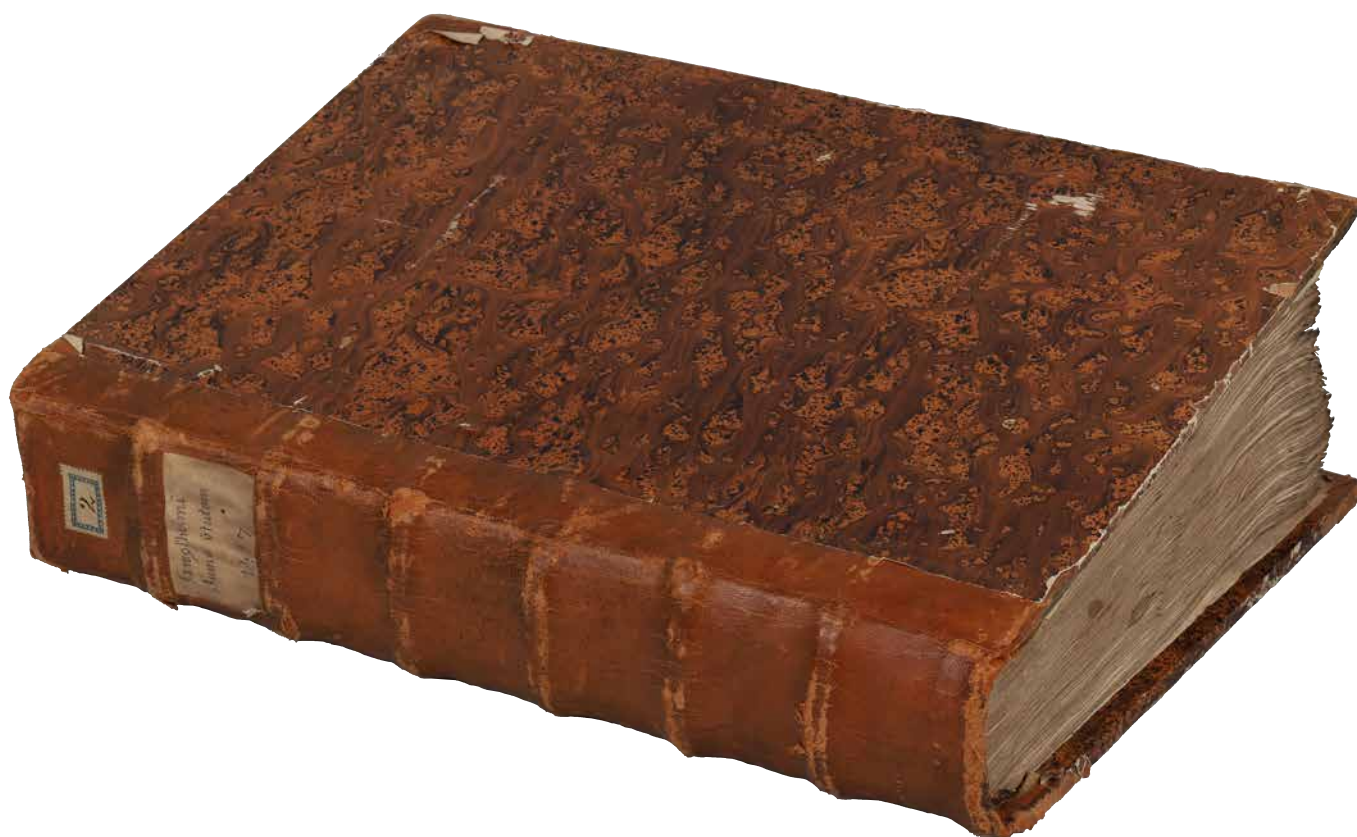
⁴⁶ Problematika zhotovení vazeb není v literatuře zmíněna vůbec. Viz DVOŘÁK 1900, s. 121 *Jan IV. z Dražic* daroval rukopisy přivezené z Avignonu; TAMTÉŽ, s. 122 v nekrologiu roudnického kláštera uvedeni pouze písaři, kteří pro klášter opisovali; rovněž KADLEC 1992, s. 128 misál byl psán a iluminován pod dozorem *Jana IV. z Dražic*; taktéž DRAGON 2015, s. 411 rukopis nechal pořídit *Jan z Dražic*.

⁴⁷ DRAGON 2015a, s. 13.

⁴⁸ KAŠPAROVÁ 2015, s. 161.

⁴⁹ K razítkování rukopisů došlo zřejmě až v muzeu, neboť jak uvádí ZEMAN 1940, s. 9, „*tyto knihy byly dne 28. března předány k orazítkování a katalogování panu Hankovi, který se za odměnu ujal této věci pod dozorem hraběte Kašpara Šternberka*“. Kromě březnických rukopisů se kombinace razítek *HR. z KOLOWRAT KRAKOWSKEHO* a *Musaeum nationale 1818* vyskytuje i na rukopisech z plzeňského kostela sv. Bartoloměje sign. XII A 1, XII B 17, XII C 9, XIV A 3, XV A 10, XVI A 9, XVI A 17 a XVI B 10, které pocházejí z daru prof. *Josefa Vojtěcha Sedláčka* (1785–1836). Věnování rukopisů bylo oznámeno 2. července 1819, potvrzení o převzetí sbírky *Václavem Hankou* (1791–1861) je vyhotovené až 9. ledna 1820, proto je důvodné se domnívat, že heraldické razítko použil Hanka omylem. Podrobněji BARTOŠ 1928, s. 79–82.

⁵⁰ Otisk razítka *Musaeum nationale 1818* přes rukopisné exlibris nalezen u roudnických rukopisů sign. XIII A 3, XIII A 9, XIV A 4/a, XIV A 5/b, XIV A 10 (kostel sv. Víta na Pražském hradě, v textu za signaturou dále kostel sv. Víta), XIV B 16, XV D 1, XVII A 16 a XII C 7 (možná z kláštera v Roudnici podle DRAGON – DOLEŽALOVÁ – EBERSONOVÁ 2015, v textu za signaturou dále možná Roudnice). Ojedinělý otisk heraldického razítka *HR. z KOLOWRAT KRAKOWSKEHO* přes rukopisné exlibris sign. XIV B 16.

Obr. 3. Muzejní převazba se stříkaným papírem se stékaným vzorem (sign. XI B 2).

NAT. 1818.⁵¹ Později používané kulaté razítko *Museum nationale* s erbem lze spatřit zřídka.⁵² Na březnických rukopisech se objevuje také nejdéle používané oválné razítko *Museum regni Bohemiae* se lvem v erbu, červeným nebo modrým otiskem však byly označovány akvizice zpětně až do roku 1826. Doprovázené je často malým červeným kulatým nápisovým razítkem *Museum regni Bohemiae*.⁵³

Při muzejních opravách zůstaly pergamenové bloky s oplétaným kapitálkem poměrně dobře zachovány. K narušení struktury šití docházelo zřídka u krajních listů, které byly po vyspravení znovu přišity.⁵⁴ Stejně tak byly navráceny původní dřevěné desky na novou polokoženou vazbu se stříkaným papírem se stékaným vzorem.⁵⁵ Tento charakteristický typ „muzejních převazeb“ byl patrně ovlivněn růstem cen celokožených a pergamenových vazeb na počátku 19. století.⁵⁶ Navýšení ceny kožedělné suroviny, kvůli jejímu

nedostatku během napoleonských válek, změně výrobních postupů papíru a rozvoji tiskařských technik, vedlo k stále častější produkci levnějších polokožených, polopergamenových a v konečném důsledku i celopapírových vazeb. Úpadek kožedělného řemesla zapříčinil, že módní mramorované vzory na mořených usních byly napodobovány a v odstínech hnědé nahrazovány levnějšími stříkanými papíry.

Při těchto opravách a pozdějších knihařsko-restauračních převazbách docházelo bohužel ke ztrátám provenienčních znaků. Pergamenové výlepy z předešlé i předsádkové listy s přípisem a staršími signaturami systematicky odstraňovali rovněž knihovníci, v lepším případě se ukládaly obsahově hodnotné texty do samostatných sbírek zlomků. Knihaři přistupovali k opravám kodexů dle soudobé „konzervátorské etiky“ ve snaze zachránit především cenný rukopisný obsah. Takto se uplatňovala nasazovaná vazba na německý způsob.

⁵¹ Razítko *BIB. MUS. NAT. 1818* samostatně otištěno např. sign. XIV D 11.

⁵² Na doplněném předsádkovém listu rukopisu sign. XIII C 1 přechází otisk razítka *Museum nationale* přes dva nově podlepené zlomky a při opětovném přichycení prvního folia došlo těsně u hřbetu k narušení okrajové linky razítka *Museum nationale 1818*. Z datace užívání obou razítek lze usoudit, že knihařská oprava proběhla krátce po darování rukopisu do muzea, bližší určení podporuje i přípisek na versu zadního pergamenového předsádkového listu *Musei Nationalis Boh. 1823*. Razítko *Museum nationale* otištěno také přes rukopisné exlibris sign. X I 5 (Březnice).

⁵³ VACULÍNOVÁ 2015, s. 27–32. U rukopisu sign. XII A 12 se spolu s otiskem nápisového razítka objevují otisky červených oválných razítek – *Museum regni Bohemiae* přes rukopisné exlibris, *Museum nationale 1818*, *BIB. MUS. NAT. 1818* a *HR. z KOLOWRAT KRAKOWSKEHO*.

⁵⁴ Původní předsádkový list s rukopisným exlibris zakrývá u hřbetu sign. XIII B 4 nejstarší razítko *Museum nationale 1818*, je tedy zřejmé, že k opravě vazby došlo až v muzejní knihovně.

⁵⁵ Tento typ „muzejních převazeb“ se vyskytuje u kodexů sign. XII B 2, XIII B 4, XIII B 5 (možná Roudnice), XIII C 4, XIII D 13, XIV B 10 (Březnice), XV A 3, XV A 4 (z kláštera v Sadské, v textu za signaturou dále Sadská), XV A 9 (Sadská), XVI A 4, XVI A 13 (Březnice), XVI A 14, XVI A 16 (Březnice), XVI C 3 (Březnice), XVI C 12 (Březnice), XVII A 9, XVII A 10, XVII A 15, XVII A 16, XVII B 8 a XVII E 2 (Březnice).

⁵⁶ KOLDA 2018, s. 182–187.

Obr. 4. Fragment strženého štítku (sign. XII A 13).

Mezi původní neořezaný blok a desky se vložila nová předšádka z přehnutého dvoulistu ručního papíru, který se vylepil na přideščí. U mnoha muzejních rukopisů byly takto odstraněny stopy po nalepených štítcích.⁵⁷ Volná část předšádkového listu zůstala ve hřbetě nalepena na přilehlé pergamenové folio. Tento nešvar převzatý z novodobé technologie ruční vazby vede k poškozování malířské výzdoby a rukopisného textu. Pozdější převazby z konce 19. a 20. století odráží soudobé trendy knihařského zpracování vazeb. Při konzervaci se krajní složky obtáčely plátěným proužkem, vyklepávala se drážka a přideščí vylepovalo ručním papírem po vzoru francouzské vazby.⁵⁸ Restaurátorské převazby a opravy muzejními knihaři z druhé poloviny 20. století mnohdy nepřispěly ke zlepšení užitných vlastností vazeb, neboť se výrazně zhoršila flexibilita hřbetu.

Ve 14. a 15. století se v roudnické knihovně postupně uplatňoval systém až tří typů signatur, složený vždy z písmene a římské číslice. Nejstarší signatury jsou psány červeným inkoustem zpravidla na předním přideščí nebo prvním listu, majuskulní písmeno a římská číslice ohraničeny body a stejnou barvou orámovány. Červené signatury druhé vrstvy jsou zaznamenány na pergamenových štítcích, které byly mezi lety 1417 a 1421 nalepeny na horní část přední desky. Nejmladší, třetí vrstva roudnických signatur z doby pohusitské složená z černého písmene a římské číslice se opět nachází na pergamenových štítcích stejného umístění. Tato vrstva již označuje i přiřčené sadské a jaroměřské rukopisy. V roudnických rukopisech bývají vlastnické přípisky v různých provedeních – *Rudnicensis, liber Rudnicensis, liber Rudnicensis monasterii, liber monasterii Rudnicensis, liber monasterii sancte Marie in Rudnicz a iste liber est Rudnicensium canonicorum*. Nejčastěji jsou umístěny na výlepech přideščí, na okrajích

Obr. 5. Roudnické signatury druhé a třetí vrstvy na pergamenových štítcích a štítek s knihovním zápisem překrytý rohovinou (sign. XII A 6).

Obr. 6. Pohyblivá záložka s otočným kolečkem upevněná na dřevěnou tyčku s kruhovým profilováním (sign. XIII A 13).

prvního listu, někdy uvnitř bloku nebo ve hřbetní části posledního listu psané kolmo k textu.⁵⁹

Typické sadské signatury na pergamenových štítcích menších rozměrů se dochovaly u devíti rukopisů.⁶⁰ Majuskulní písmeno a římská číslice jsou psané černým inkoustem, písmeno protržené červeně a znaky číslice oddělené body ve stejné barvě. Starší vrstva vlastnických přípisků z let 1411–1420 obsahuje přípisek *Iste liber est monasterii sancti Appollinaris in Saczka canonicorum regularium*, který se nachází na spodním okraji třetí apertury od začátku i konce rukopisu a přibližně uprostřed bloku. Drobnější zápis *Monasterii Saczka* v pravém horním rohu prvního listu reprezentuje časově následnou vrstvu, vzniklou patrně

⁵⁷ Při důkladném pozorování souboru březnických rukopisů lze zaznamenat vcelku nenápadný fragment strženého ručního papíru, který bývá nalepen přibližně 7 cm od hlavy kodexu na předním přideščí, méně již ve hřbetní části některého z krajních listů. U březnického kodexu sign. XVII B 19 je fragment nalepen přes rukopisné exlibris. Odpověď na otázku, co se nacházelo na vnitřní straně desek, lze objasnit pouze částečně. U několika málo muzejních rukopisů se výjimečně zachoval papírový štítek široký cca 3,5 cm s číslem umístěným nad ořízku. Konkordanci tohoto systému značení z počátečního období rozšiřování muzejní knihovny se bohužel nepodařilo nalézt v žádném soudobém katalogu, ač se pozůstatky po štítcích objevují i u dalších rukopisů – zejména ze sbírky arcibiskupa *Václava Leopolda Chlumčanského z Přestavlk a Chlumčan* (1749–1830), z kostela sv. Bartoloměje v Plzni a od *Josefa Dobrovského* (1753–1829). U pozdějšího Pálffyho daru se již pochopitelně nevyskytují.

⁵⁸ Dřevěné desky kodexu sign. XII A 11 potaženy třísločiněnou usní, jež je v duchu historismu zdobena slepotiskovými tlačítky se secesními motivy, kování a spony napodobují původní vzory.

⁵⁹ Podrobnější popis DRAGON 2015b, s. 33–60.

⁶⁰ Pergamenový štítek se signaturou doložen u sadských rukopisů sign. XII B 3, XII B 15, XII B 16, XII C 4, XII C 6, XIV A 12, XV B 3, XVII A 12 a XVII B 1.

Obr. 7. Vnitřní strana desky se žlábkami různé délky a kónovitě vyřezanými záložkami (sign. XII A 16).

v souvislosti s nuceným přemístěním knihovny během husitských bouří.⁶¹ Vlastnické záznamy občas záměrně poničili pozdější majitelé. Nutno podotknout, že pergamenové štítky typické pro roudnické a sadské kodexy se při „muzejních převazbách“ navracely zpět na desky. Kromě toho se jak u roudnických, tak i sadských kodexů zachovaly na přední desce pergamenové štítky s knihovnickými zápisy, jež psalo červeným inkoustem vícero rukou. Štítky jsou u některých kodexů překryty destičkou z rohoviny, která je zpravidla uchycena mosaznými hřebíčky. Větší zastoupení štítků s rohovinovou destičkou vykazují roudnické kodexy.⁶²

Dalším nepřímým provenienčním znakem roudnických kodexů je nezvyklé množství pevných pergamenových záložek podobné velikosti. Převažují záložky ve tvaru mírně se zužujícího rovnoramenného lichoběžníku, většinou v barvě purpurové, méně jsou zastoupeny modré a nebarvené záložky. Poměrně raritní jsou pevné záložky upravené na vnějším konci do tvaru kulatého uzlu, připomínající turbánek.⁶³ Mimořádně se v kodexech dochovalo také větší množství pohyblivých záložek s pergamenovými otočnými kolečky v různém provedení.⁶⁴ Kolečka s označením sloupců apertury jsou vložena mezi dvě části přehnutého pergamenového proužku, který je upraven odříznutím vnějších rohů do tvaru jazýčku, méně často má uchycení tvar

Obr. 8. Detail hlavice s přesahem potahu přes obšívání kapitálkovým vazem a upevněním pohyblivé záložky (sign. XII A 7).

obdélníku, pětiúhelníku, hexagonu nebo kalichu. Kolečko je uprostřed připevněno prošitím nití nebo provlečením úzkého proužku pergamenu tak, aby jím šlo otáčet a nastavit potřebné značení sloupce. Úchyt kolečka je volně navlečen na řemínek vyrobený z oboustranně přehnutého proužku jirchy, což umožňuje při svislém posouvání vyznačit polohu v textu, proto je také na jazýčku někdy dokreslena ukazovací ručička. Pohyblivá část je v několika případech upevněna na konopný motouz. Motouz spletený z modrých a bílých nití u sadského rukopisu sign. XV B 1 barevnou kombinací koresponduje s tkanými řemínky spon několika svazků (dále v textu). Pohyblivé záložky jsou u hlavy kodexů upevněny následujícím způsobem – jirchový řemínek může být provlečen koženým potahem přečnickajícím volně nad kapitálkovým vazem, vtažen mezi opletení kapitálkového vazy, mnohdy jsou řemínky u horní hlavice svázány do kulatého uzlu ve tvaru turbánku⁶⁵ nebo uchyceny na dřevěnou tyčku s kruhovým profilováním položenou kolmo k horní ořízce.⁶⁶

U roudnických vazeb se setkáváme s několika typy gotických kodexů. Zcela mimořádně bylo identifikováno více než 20 obalových vazeb, mnohdy dochovaných v neporušeném stavu. Tento soubor je spolu s několika březnickými a dalšími muzejními obalovými vazbami v českém prostředí svým

⁶¹ DRAGOUN 2015a, s. 11–13; podrobněji DRAGOUN 2015b, s. 33–60.

⁶² Štítek s rohovinovou destičkou identifikován u roudnických rukopisů sign. XII A 2 poškozený, XII A 3 hřeby s šestihrannou podložkou, XII A 4, XII A 5, XII A 6 rám nedochován, XII A 7, XII A 8 dochovány pouze hřeby, XII A 13, XII A 14, XII A 15, XII A 16, XII B 4, XII B 5 dochovány pouze hřeby, XII B 12, XII C 1, XII C 8, XIII A 1, XIII A 3, XIII A 9, XIII A 13, XIII B 1, XIII B 3, XIII B 4, XIII B 6/a, XIII B 6/b, XIII B 11, XIII B 13, XIII C 2, XIII C 4, XIV A 2, XIV A 4/a, XIV A 4/b, XIV A 5/a, XIV A 5/b, XIV A 7, XIV A 11, XIV B 16, XV A 6, XV B 5, XV B 6, XV B 8, XV C 2, XV D 1, XVI A 3, XVI A 11, XVI A 15, XVI B 2, XVI B 5, XVI B 6, XVI B 13, XVI C 13, XVII A 3 a XVII A 4. Dále u sadských rukopisů sign. XII B 14, XII B 15, XII C 6, XV B 1 s železným rámečkem, XV B 3 nalepení bez hřebů a XIV A 12 s mosazným rámečkem.

⁶³ Turbánky nalezeny u rukopisů sign. XII C 7 (možná Roudnice), XIII B 9, XVI A 16 (Březnice) a u sign. XVI B 8 (Sadská), kde jsou turbánky na spodní ořízce kombinovány s nebarvenými, modrými a hnědými pevnými záložkami umístěnými na ořízce přední.

⁶⁴ Pohyblivé záložky s otočným kroužkem se zachovaly u rukopisů sign. XII A 3, XII A 4, XII A 7, XII A 14, XII A 15, XII A 17 (z kláštera v Jaroměři, v textu za signaturou dále Jaroměř), XII A 19 (Sadská), XII B 3 (Sadská) na motouzu, XII B 11, XII C 1, XII C 4 (Sadská), XIII A 4, XIII A 10 (Sadská) uchycení tvar kalichu, XIII A 13, XIII B 10, XIII B 12 otočný křížek na motouzu, XIII E 3 (Sadská), XIV A 4/b papírový úchyt a kolečko, XIV A 5 a, XIV A 5 b, XIV A 7, XIV C 4, XIV D 15, XV A 11, XV B 1 (Sadská) modrobílý motouz, XV B 6, XVI A 14 uchycení tvar kalichu, XVI A 15, XVI B 1 (z kostela P. Marie v Charvatcích, v textu za signaturou dále Charvatce), XVI B 13, XVI C 5, XVI C 13 nepůvodní uchycení otočného čtverce na motouzu, XVII A 4 a XVII A 9.

⁶⁵ Řemínky svázány do kulatých uzlů u rukopisů sign. XII A 19 (Sadská), XIII A 1, XIII A 10 (Sadská) uzel se střapcem, XIII B 13, XV B 1 (Sadská), XVI A 10 (Sadská) uzel se střapcem, XVI A 11, XVI A 13 (Březnice) uzel se střapcem, XVI B 2 a XVI B 14 (Březnice).

⁶⁶ Upevnění pohyblivých záložek na dřevěnou tyčku u rukopisů sign. X A 5, XII B 11, XIII A 13, XIV A 4 a, XV A 3 tyčka nedochována, XV B 6, XVI A 7 nepůvodní, XVI A 8, XVI B 1 (Charvatce) a sign. XIV A 7 řemínky provlečeny do ruličky z pruhu jirchy.

Obr. 9. Nárožnice typ A (sign. XIII B 6/b).

Obr. 12. Nárožnice typ D (sign. XIII B 11).

Obr. 10. Nárožnice typ B (sign. XII A 15).

Obr. 13. Nárožnice typ E (sign. XIII B 1).

Obr. 11. Nárožnice typ C (sign. XIII A 3).

Obr. 14. Nárožnice typ F (sign. XII A 17).

rozsahem naprosto ojedinělý. Z tohoto důvodu bude komplexněji představen v samostatném příspěvku.⁶⁷ Další typy vazeb se variantně odvíjí od klasické formy gotického kodexu.

Pergamenový blok roudnických kodexů je šit na pravé dvojité vazy z tordovaných jirchových řemínků, mezery mezi složkami pakované. V krajních mezivazních polích lze podle zářezů v pergamenových složkách i výstupků pod hřbetním potahem rozpoznat řetízkový steh. U papírových

bloků jsou vloženy pergamenové zpevňovací proužky do prostřed složek. Odsazené kapitáلكové vazy bývají šité s blokem, kapitáلكové vazy na zešíkmeném okraji ořízky obšíváné samostatně po ořezání bloku, které se provádělo až po mírném kulacení hřbetu, proto je přední ořízka rovná. Ručně ořezávaná ořízka se vyznačuje nerovným povrchem a bývá převážně nebarvená. Vazy jsou vedeny žlábkem na vnější, po provlečení na vnitřní straně desky, a pak

⁶⁷ Obalové vazby ze sbírek Národního muzea budou představeny v samostatném příspěvku *Vzácné obalové vazby ve sbírkách Knihovny Národního muzea. Časopis Národního muzea. Řada historická*, 2023.

Obr. 15. Náročnice typ G (sign. XII A 19).

Obr. 17. Středové kování typ 2 (sign. XVI B 13).

Obr. 16. Středové kování typ 1 (sign. XIII B 13).

Obr. 18. Středové kování typ 3 (sign. XV A 11).

na konci zešíkmeného žlábků uchyceny příčně dřevěným klínkem. Často je upevnění ze strany přideští podpořeno jedním nebo dvěma dřevěnými kolíčky. Žlábků se záměrně vyznačují nestejnou délkou, aby se při klínkování vazů umístěných v jedné řadě zabránilo častému prasknutí desek. Při druhé poměrně časté variantě bývají vazy uchyceny v horním žlábků jedním nebo dvěma dřevěnými kolíčky. Bukové desky jsou svrchu mírně hraněné, hřbetní hrana je v obou případech nasazení taktéž zkosená z vnější strany, aby desky plynule navázaly v drážce na zaoblený tvar knižního bloku, proto jsou i mezivazní přelepy hřbetu umístěny shora. Desky bývají profilovány na přední hraně pro zapuštění řemíneků spon.

Masivní desky roudnických svazků jsou převážně potaženy bílou nebarvenou jirchou (skopovice, hovězina, kozina), zřídka světle hnědou usní. Výskyt zámiše převládá u druhotného pokryvu obalových vazeb. Na záložkách pod výlepem přideští je možné při pečlivém pozorování zjistit, zdali byl potah původně barven. Z barvených jirch převládají purpurově červené, méně již modré. Záložky se vyznačují dvojím způsobem zpracování – jircha je po zatažení buď ponechána bez zařiznutí, nebo méně často klínovitě vyřezána. Ve hřbetní drážce jsou povětšinou naříznuty šikmo a zataženy, jinak je tomu při zpracování záložek v rozích, kde je obtížné nalézt jednotný styl – záložky jsou buď neďale zatažené přes sebe, nebo seříznuté na pokos. Hlavice

je nad kapitálovým vazem zakončena v několika provedeních. Přecházející jircha je ponechána volně tak, aby nad obšivaným vazem tvořila ochranné ucho. Častěji je potah zařiznutý s přesahem přes obšivaný kapitálový vaz, takže ho z větší části obloukovitě obepíná nebo je pod vazem založený. U řady kodexů je hlavice zakončena gotickým oplétaným kapitálkem, převažuje varianta s jirchovým řemínkem oplétaným přes kapitálový vaz po zařiznutí jirchy na hřbetě. Méně zastoupená je varianta kapitálku opleteného před potažením jirchovým řemínkem purpurově červené barvy, který je v místě hlavice překryt zařiznutým potahem.

Na výlepy přideští se upotřebil pergamen nižší kvality, vykazující výrobní kazy, poškozený chybou písaře nebo druhotně použitý ze staršího rukopisu. Výlepy z čistého ručního papíru pochází z pozdějších zásahů. Opotřebením, mladšími opravami a hromadným snímáním zlomků došlo k četnému narušení struktury krajních předsádkových listů, proto i vzhledem k různorodosti provedení není k tomuto vazebnímu prvku přihlédnuto.

Za důležitý identifikační znak roudnických kodexů lze považovat řemeslné ztvárnění kovových prvků a jejich kompoziční pojetí na vazbách. Roudnické vazby byly rozděleny podle tvaru a způsobu opracování náročního kování do několika skupin. První zahrnuje náročnice trojúhelníkového tvaru se dvěma výběhy a rozměrově větším středovým vrcholem. Výběhy jsou zakončené jednoduchým trojlístkem,

Obř. 19. Dřevěná homolovitá pukla a obdélíkový fixační štítek na zadní desce (sign. XIV A 5/a).

listy naznačeny linkou (typ A).⁶⁸ Propracovanější nárožnice druhé skupiny mají kosodélníkový tvar, dominantnější vrchol je zakončen čtyřlístkem a subtilnější postranní výběhy trojlístkem (typ B)⁶⁹ nebo s vrcholem ve tvaru lilie (typ C).⁷⁰ Pro třetí skupinu jsou příznačné tvarově výraznější nárožnice menšího rozměru. Ze hmoty chránící hranu desky vybíhají menší výběhy spojené s nápadným vrcholem ve tvaru trojlístu (typ D)⁷¹ nebo s trojlístkovým vrcholem bez postranních výběhů (typ E).⁷² Všechny uvedené typy nárožního kování jsou blíže rohu opatřeny výraznými šestibokými kulíkovitými puklami. Mezi skupinami s menšími tvarovými odchylkami lze najít podobnost ve způsobu zpracování mosazného kování. Masivní lité rohové a středové kování roudnických kodexů je hrubě opracované, nárožnice mají nepravidelný kosoúhlý tvar. Zajímavým zjištěním je použití vícero typů nárožnic u kodexů sign. XIII A 3 (typ B, jedna typ C), XIII B 13 (typ A, jedna typ C) a XVII A 4 (nárožnice typ A, jedna typ C a jedna typ F z následující skupiny).

Do poslední, čtvrté, tvarově pestřejší skupiny jsou zařazeny kodexy s prosekávanými deltoidními nárožnicemi a kbelíkovitými puklami, společným morfologickým znakem jsou dva trojlístkové výběhy z rohů nárožnic a gotická lilie zdobící vrchol (typ F).⁷³ Vzhledem k rozdílnému nabytí rukopisů čtvrté skupiny roudnickou kanonií je možné najít typovou shodu nárožnic u kodexů z Jaroměře a z kostela sv. Víta, sadské rukopisy z této skupiny jsou částečně tvarově odlišné. U ostatních sadských kodexů je obtížné nalézt jednotný vzor. V celém různorodém souboru vykazuje stejný styl pouze několik vazeb s nárožnicemi vykrajovanými

Obř. 20. Desková dírková spona a mosazná knoflíkovitá pukla na přední desce (sign. XVI B 6).

na hranách a s knoflíkovitými puklami (typ G).⁷⁴ Kromě nárožního a středového kování stejného provedení se sadské vazby dochovaly rovněž s deskovými puklami rozmanitých tvarů – knoflíkovité s hranovým kovááním, kulíkovité a z počátku 15. století kloboučkovitě.

Nedílnou součástí ochranných prvků vazeb bývají středová kování. U roudnických kodexů se vyskytují v ustáleném kompozičním pojetí tři druhy středových kování vždy s určitým typem nárožnic. Vazby je proto možné rozdělit podle použitých kovových prvků do tří seskupení. Jednodušší svým provedením je kruhové kovááním se čtyřmi kosodélnými výběhy a kulíkovitou puklou (typ 1), které bývá na desku aplikováno dvěma způsoby – výběhy směřují buď do rohů, nebo do středu hran desek. Tento typ je na vazbách umístěn vždy s nárožnicemi první a druhé skupiny (typ A, typ B a typ C). Další kruhové kováání, se základnou ve tvaru pětilisté růže a s kulíkovitou puklou (typ 2), vytvářejí kompoziční celek s nárožnicemi třetí skupiny (typ D), pokud má tvar šestilistého květu, pak povětšinou s nárožnicemi (typ E). Středové kruhové kováání se základnou ve tvaru šestilistého květu a s kloboučkovitou puklou se vyskytuje i v kombinaci se samostatnými kloboučkovitými puklami nebo s knoflíkovitými puklami se stejnou základnou.⁷⁵ Třetí seskupení zahrnuje několik variant středového kování s kruhovou perforovanou základnou, někdy do tvaru rozety se čtyřmi nebo šesti výběhy stylizovaných lilií a kulíkovitou nebo kbelíkovitou středovou puklou (typ 3), nachází se na vazbách spolu s nárožnicemi čtvrté skupiny (typ F). Podobnost v řemeslném provedení je výraznější opět u kodexů pocházejících ze stejného místa původu.

⁶⁸ Typ A sign. XII A 6, XII A 7, XII A 13, XIII B 6/a, XIII B 6/b, XIII B 13 a XVII A 4.

⁶⁹ Typ B sign. XII A 3, XII A 5, XII A 8 a XII A 15 a XIII A 3.

⁷⁰ Typ C sign. XIII A 3, XIII B 13, XV B 8 a XVII A 4.

⁷¹ Typ D sign. XIII B 11, XIII B 12, XIV A 12 (Sadská) a XVI B 13; sign. XVI A 5 (Sadská) s homolovitou puklou se mírně tvarově odlišuje od nárožnic typu D.

⁷² Typ E sign. XIII B 1 a XIII B 12.

⁷³ Typ F sign. XII A 10 (Jaroměř), XII A 17 (Jaroměř), XIV A 9 (kostel sv. Víta), XIV A 10 (kostel sv. Víta), XV A 6 rukopis francouzského původu, XV A 11 (možná Sadská) stejně jako převazba sign. XVI B 3 (Břežnice), XV A 12 (možná Sadská), XVI A 10 (Sadská) a XVII A 4. Terminologie SOJKOVÁ 2011, s. 64–66.

⁷⁴ Typ G sign. XII A 19 (Sadská), XIII A 8 (Sadská), XIII A 10 (Sadská), nevykrajované sign. XIII B 7 (Sadská) na zadní desce se železnou základnou a kbelíkovitými puklami a nevykrajované sign. XV B 1 (Sadská) na zadní desce se železnou základnou a kulíkovitými puklami s fasetováním.

⁷⁵ Stejně provedení s kloboučkovitými puklami nalezeno u rukopisů sign. XII B 13 a XIV A 2 a XII B 11 v obrácené kompozici; středové kováání a pukly se základnou ve tvaru šestilistého květu sign. XII B 4, XV B 4 (Charvatce) a XVI B 1 (Charvatce).

Obr. 21. Roudnická vazba prvního seskupení s deskovou dírkovou sponou a dochovanou úchytkou (sign. XIII B 6/b).

Kromě charakteristických roudnických vazeb prvních dvou seskupení s ustálenými kompozičními vzory středověho a nárožního kování se dochovala také významná část vazeb s puklami knoflíkovitého tvaru.⁷⁶ Tyto pukly bývají na obou deskách jak mosazné, tak i železné, mosazné se vyskytují také v kombinaci se železnými a dřevěnými puklami na zadní desce. U donací *Arnošta z Pardubic* se často zachovalo kromě železných knoflíkovitých pukel také železné nárožní nebo rohové kování.⁷⁷ Ponejvíce z darů pochází homolovitě pukly s rýhováním⁷⁸ a na vazbách z počátku 15. století se objevují kloboučkovité.⁷⁹ Mladší dřevěné homolovitě a dřevěné kloboučkovité pukly nahrazují na zadní nebo i na přední desce pukly kovové, ve třech případech plní funkci středové pukly.⁸⁰ Pukly jsou pevně vsazeny do otvorů vyvrtaných

v desce a uchyceny kličovým lepidlem, pokud není pergamenový výlep přidešti sejmut v celé ploše, bývá v místech otvoru nařezán po třech stranách a odehnut. Nevhodně zvolená výška homolovitých pukel zabraňuje přiměřenému rozvětvení bloku, při nešetrném zacházení se desky vylamují o vystuplé pukly umístěné blízko hřbetu. Soubor vazeb s knoflíkovitými kovovými a se specifickými dřevěnými homolovitými puklami lze zařadit do čtvrtého seskupení charakteristických roudnických vazeb. Zajímavým nálezem je křížové kování s kruhovou základnou a výběhy ve tvaru stylizovaných lilí a středová pukla s liliovitými výběhy.⁸¹

Knižní bloky roudnických a sadských kodexů svíraly zpravidla dvě masivní deskové dírkové spony, které se výjimečně dochovaly u vícero exemplářů.⁸² U objemnějších

⁷⁶ Knoflíkovité pukly mosazné sign. XII B 5, XII C 8, XII C 13, XII E 1, XIII C 7, XIV A 11, XIV B 16, XIV D 15, XV A 7, XVI A 11 a XVI C 13; knoflíkovité pukly železné sign. XII A 4, XII A 16, XII B 12, XII C 7 (možná Roudnice), XII G 10, XIII A 1, XIII A 4, XIII A 13, XIII C 2, XIV A 7, XVI A 3, XVI B 5 a XVI B 6.

⁷⁷ Železné kování u rukopisů pořízených z darů *Arnošta z Pardubic* sign. XII A 14, XII A 16, XII B 12, XIII A 4, XIII A 9 a XIII A 13.

⁷⁸ Homolovitě pukly s rýhováním sign. XII A 14, XIV A 5/b a XIV C 4.

⁷⁹ Kloboučkovité pukly sign. XII C 3/a (Charvatce), XII C 3/b (Charvatce), XII D 2, XIII B 3, XIII A 9, XIV B 5, XIV C 5, XV C 2, XV E 5, XVI C 5 dar litoměřického děkana *Hanka* a XVI F 13.

⁸⁰ Dřevěné homolovitě a kloboučkovité pukly na obou deskách sign. XII B 10 kloboučkovité, XII C 1, XIV A 4/a, XIV A 4/b, XIV A 5/a, XV B 5 a XVI B 2 mladší kloboučkovité. Dřevěné homolovitě a kloboučkovité pukly pouze na zadní desce sign. XII A 12, XII B 11, XII C 13, XII D 2 kloboučkovité, XIII B 3 kloboučkovité, XIV A 5/b a XVII A 3 nedochované. Samostatná středová dřevěná pukla na obou deskách sign. XII B 12, pouze na zadní desce sign. XII C 5 (Sadská) a XVII A 12 (Sadská). Mosazné pukly s vykrajovanou základnou sign. XIII B 10 nahrazeny na zadní desce dřevěnými homolovitými.

⁸¹ Křížové kování sign. XIII C 1 a XVI B 8 (Sadská), pukla s liliovitými výběhy sign. XVII A 4.

⁸² Dírkové deskové spony dochované u roudnických rukopisů sign. X B 6, XII A 6 kloubové, XII A 14, XII B 4, XII B 10 s obdélníkovým štítkem s otvorem na trn a se štítkovou úchytkou, XII D 2, XIII B 1, XIII B 11, XIII B 12, XIII B 6/a, XIV A 2, XIV A 4/a, XIV A 4/b, XIV A 7, XIV A 9, XIV B 5 jedna, XIV D 15, XV A 11, XV A 12, XV B 5, XV D 1 kloubové, XVI A 11 kloubové, XVI B 5, XVI B 6, XVI C 13 kloubové, XVI F 10, XVI F 13, XVII B 9 a u sadských sign. XII C 4, XII C 5, XIII B 7, XV B 1, XVI B 8, XVII A 12 a XVII B 1.

Obr. 22. Roudnická vazba druhého seskupení se slepotiskovou výzdobou ve tvaru ondřejského kříže (sign. XIII B 1).

svazků byly po obou stranách doplněny sponami stejného typu, častěji však dvěma háčkovými sponami s ruličkovou záchytkou.⁸³ Spony s protáhlým zužujícím se tělem jsou zakončeny rozšířenou kvadratickou hlavou nebo oválnou hlavou s kloubem. Hlava je opatřena otvorem pro nasunutí na podložený trn v přední desce a výběhem s očkem pro úchytku. Úchytky z torďovaného jirchového řemínku je provlečena očkem a zakončena uzlem.⁸⁴ Spony jsou přinýtovány k silnému jednovrstvému jirchovému řemínku, který je vložen mezi tělo a fixační štítek spony. Na zadní desce je řemínek vsunut do žlábků pod potahem a připevněn obdélníkovým fixačním štítkem. Jirchové řemínky jsou u několika rukopisů nahrazeny textilními – ozdobně tkanými keprovou vazbou v příznačné kombinaci modrých a bílých nití a nití dalších barev.⁸⁵

Roudnické vazby prvního, druhého a čtvrtého seskupení vytvářejí kompaktní typologický celek, doplněný

charakteristickými deskovými dírkovými sponami a obšíváním kapitáلكovým vazem. Polovina vazeb prvního a druhého seskupení má potah na deskách zdobený slepotiskovými linkami. Jednoduché nebo dvojité linky jsou uspořádány do tvaru ondřejského kříže umístěného v rámu. Vazby čtvrtého seskupení jsou převážně bez slepotiskové výzdoby.

U několika březnických svazků lze pozorovat společné znaky s roudnickými. Papírový kodex sign. VII D 12 má shodné znaky čtvrtého seskupení. Pergamenový kodex sign. XII C 7 koresponduje též se znaky čtvrtého seskupení, je však potažen hnědou usní, hrany rohů kryje mosazný plech a u hřbetu pak nárožnice ze stejného materiálu. V dolní části přední desky je otisk po nalepeném štítku většího rozměru. Vazba papírového rukopisu sign. XIII D 8 darovaného hrabětem *Pálffy* je sice opatřena mladšími háčkovými sponami s průřezovou záchytkou, avšak při bližším zkoumání jde na deskách dohledat stopy po puklách a dírkových sponách. Spolu s dalšími znaky, zejména jirchovým potahem a gotickým oplétaným kapitáلكem, který nicméně mohl být doplněn s mladšími sponami, spadá kodex do čtvrtého seskupení. Vazba pergamenového rukopisu pocházejícího původně z blízké Budyně nad Ohří sign. XIV A 6 kombinuje prvky druhého a třetího seskupení. Středové kruhové kování se základnou ve tvaru sedmilistého květu a s kbelíkovitou puklou (typ 2) je seskupeno s nárožnicemi (typ F), čtyři železné hřeby nahrazují fixační štítek řemínku, pevné pergamenové záložky mají širší rozměr. U další části březnických kodexů se již nepodaří spolehlivě doložit roudnický původ, neboť byly v minulosti převázány.⁸⁶

Podrobný rozbor pomohl stanovit kritéria pro určování charakteristických roudnických vazeb. Nepřevázané svazky získané v počátcích dary zejména od pražského biskupa *Jana IV. z Dražic*⁸⁷ a rukopisy doložené v roudnické knihovně signaturou třetí vrstvy, které se do ní dostaly až v době husitských a pohusitských přesunů, vykazují odlišné typologické znaky a podobnost v řemeslném provedení. Vzhledem k rozdílnému nabytí těchto kodexů roudnickou kanonií je obtížné nalézt jednotný vzor, typová shoda je prokazatelná pouze u kodexů ze stejného místa původu. Podobnost v knihvazačském zpracování, technice výzdoby, užití identických konstrukčních a typologických prvků a materiálů stejné kvality zjevně odlišuje roudnické kodexy od soudobých tuzemských vazeb. Jednotný styl většího množství roudnických vazeb není jistě odrazem módního dobového vkusu a zběžných řemeslných dovedností, jak dokládá nestejnorodý soubor typově odlišných sadských vazeb.

⁸³ Háčkové spony s ruličkovou záchytkou nedochovány u roudnických rukopisů sign. XIV A 2, XVI A 8 a u sadských sign. XII A 19, XII B 8, XII B 15, XIII A 8, XIII A 10 a XIV A 12.

⁸⁴ Úchytky se ojediněle zachovaly u dvou exemplářů sign. XII C 1 a XIII B 6/b.

⁸⁵ Řemínek tkaný nitěmi modrými a bílými sign. XII B 4, XIII B 9 a XIV A 2, zelenými sign. XIII B 12, XIV A 9 (kostel sv. Víta) a XIV A 12 (Sadská), hnědými a bílými sign. X A 5, červenými a žlutými sign. XII A 14, pouze červenými sign. XVI B 2.

⁸⁶ Převázané březnické rukopisy původně možná z roudnické knihovny sign. XIII B 5 (možná Roudnice), XIII G 25 (možná Roudnice) dar hraběte *Pálffyho*, XVI A 13 (Březnice), XVI A 16 (Březnice), XVI B 3 (Březnice) stejné nárožnice jako XV A 11 (možná Sadská), XVII D 25 (možná Roudnice) dar hraběte *Pálffyho*; a papírové kodexy sign. XIV B 10 (Březnice), XVI C 3 (Březnice), XVI C 12 (Březnice), XVI G 6 (Březnice) a XVII E 2 (Březnice).

⁸⁷ DRAGOUN 2015, s. 331–565; srov. BRODSKÝ 2000, s. XVII–XX; srov. KADLEC 1992, s. 127–134; srov. HRADILOVÁ – PÁTKOVÁ 2017, s. 187–188. Kodexy darované pražským biskupem *Janem IV. z Dražic* převážně francouzského a italského původu sign. XII A 10 (Jaroměř), XIII B 9, XV A 6, XVII A 3 a XVII B 9, nepodložené dary sign. XII A 12, XII C 8, XIV A 2, XVI B 2 a XVII A 5 mají rozdílné vazby, typickou roudnickou vazbu má pouze sign. XII A 6.

Obr. 23. Roudnická vazba druhého seskupení s ozdobně tkanými textilními řemínky (sign. XII B 4).

Do typických roudnických kodexů prvního, druhého a čtvrtého seskupení byly převážně vázány rukopisy s filiigránovou výzdobou zařazené do okruhu tzv. *Sampsonova rukopisu*⁸⁸ spadajícího do druhé čtvrtiny 14. století a početná skupina iluminovaných rukopisů *Augustinus super Johannem*⁸⁹ vzniklých kolem roku 1360. Na pořízení mnoha roudnických rukopisů především z druhého malířského okruhu se donátorsky podílel arcibiskup *Arnošt z Pardubic*.⁹⁰ Systematické rozdělení honosnějších vazeb do prvního a druhého seskupení podle kovových prvků přispělo k jejich přesnějšímu chronologickému zařazení. Většina kodexů prvního seskupení s masivním nárožním a středovým kováním je datována kolem poloviny 14. století. Druhé seskupení zahrnuje několik vazeb spadajících do druhé poloviny 14. století, i s ohledem na subtilnější provedení následuje až po početnější skupině vazeb prvního seskupení. Roudnické vazby čtvrtého seskupení s kovovými knoflíkovými puklami byly podle kodikologicky stanovené

datace rukopisů pořizovány pro klášterní knihovnu v průběhu druhé poloviny 14. století – jedná se o poměrně běžný typ gotických kodexů. Specifické dřevěné homolovité a dřevěné kloboučkovité pukly se na vazbách vyskytují od poslední třetiny 14. století až do doby předhusitské. Dřevěné pukly jsou levnější náhradou pukel kovových a specifickým dokladem méně náročných oprav.⁹¹ V době předhusitské dochází ke zmenšování formátu kodexů a ústupu nárožního ochranného kování, místo kterého se na deskách účelně uplatňují kloboučkovité pukly. Klášterní svazky jsou stále poměrně rigidně potahovány bílou jirchou, ač na vazbách získaných během doby husitské převládají purpurově červené jirchy, modře barvené zámiše a hnědé usně zdobené kolkly.

Roudnická kanonie zcela jistě spolupracovala se zavedenou knihvazačskou dílnou, která utvářela v druhé polovině 14. století příznačné vzory vazeb.⁹² V literatuře vždy bývá uvedena „*Arnoštova iniciativa při napsání roudnických rukopisů*“, avšak problematika zhotovení vazeb není zmíněna

⁸⁸ Roudnické vazby prvního a čtvrtého seskupení sign. XII A 4, XII A 15, XII C 3/a, XII C 3/b, XIII A 3, XIII C 2, XV B 6, XVI A 3, XVI B 7 (Sadská) a převazba XVII A 1.

⁸⁹ Roudnické vazby prvního a čtvrtého seskupení sign. XII C 1, převazba XII D 20, XIII A 4, převazba XIII C 4, převazba XV A 9 (Sadská), XV B 8 a převazba XVI B 8 (Sadská).

⁹⁰ Připisovaný podíl *Arnošta z Pardubic* sign. XII B 14 (Sadská), z okruhu *Augustinus super Johannem* sign. XIII A 13 a XIII B 13; nepodložený podíl sign. X B 6 a XVI A 5 (Sadská), z okruhu *Sampsonova rukopisu* sign. XII A 5 a XII A 7, z okruhu *Augustinus super Johannem* sign. XII A 14, XII A 16, XII B 12, XIII B 6/a, XIII B 6/b, XIV A 11, XV D 1, XVI A 15 a XVI C 13. Vždy v roudnických vazbách prvního a čtvrtého seskupení.

⁹¹ Doplnění dřevěných pukel doloženo u sign. XII B 12, XII C 13, XIII B 10, XVI B 2 a XVII A 3.

⁹² DRAGOUN 2015b, s. 39–40.

Obr. 24. Roudnická vazba čtvrtého seskupení (sign. XVI B 6).

vůbec.⁹³ Vzhledem k tomu, že *Arnošt z Pardubic* nechával v „církevní dílně“ opisovat rukopisy patrně po celé funkční období 1343–1364,⁹⁴ je tedy zřejmé, že charakteristický soubor roudnických vazeb vznikl nejspíše v souvislosti s působením tohoto skriptoria, pro které musela v úzkém kontaktu pracovat knihvazačská dílna. Kompaktní celek roudnických vazeb prvního a druhého seskupení je natolik typologicky odlišný, že musel být pořízen v jediné dílně.⁹⁵ Pozdější provozování vlastní klášterní knihvazačské dílny není zcela vyloučeno, menší dílna mohla fungovat v mateřském klášteře nezávisle na skriptoriu a vázat rukopisy do méně nákladných

vazeb čtvrtého seskupení, které vznikly opisovačskou činností řeholníků a námezdních písařů, nebo opravovat poškozené svazky podle klášterních *constitutiones*. Zdali roudničtí kanovníci využívali některou blízkou regionální dílnu, je vzhledem k nedostatku knihovědného materiálu – jak archivního, tak i dochovaných intaktních vazeb – obtížně zjistitelné. Pro komplexnější studium roudnických vazeb bude důležité provést podrobnější průzkum středověkých vazeb poloviny 14. století v dalších institucích – především v Knihovně pražské metropolitní kapituly, a také srovnání s dalšími augustiniánskými knihovnami – zejména s třeboňskou a rokycanskou.⁹⁶

⁹³ DRAGON 2015, s. 51–52 ve formulaci záznamů roudnického nekrologia uveden pouze peněžní dar mecenáše *Arnošta z Pardubic*, nikoliv darování minimálně devíti rukopisů; TAMTÉŽ, s. 415 Arnoštova iniciativa při napsání rukopisu, podle Hledíkové rukopis napsán v Roudnici v arcibiskupském skriptoriu; podobně u darů *Jana IV. z Dražic* viz pozn. 46.

⁹⁴ HLAVÁČEK 2005, s. 275–276 *Arnošt z Pardubic* nechával do Čech přinášet mnoho knih, které dával na své náklady opisovat pro kláštery a církevní instituce, tato činnost trvala větší část Arnoštova pontifikátu, přibližně 15–20 let.

⁹⁵ V rukopise sign. XII A 6 je na předním přidešti nahoře přípisek: „*Iste liber dudum in monasterio nostro fuit per negligenciam destructus, sed anno domini M^o CCCC^o XXXII° est reformatus et ligatus Wratislavie in monasterio b. Marie Virginis in Arena.*“ Z tohoto sdělení je možné usuzovat, že kodex byl v době exilu kanovníků ve Vratislavi roku 1432 převázán a stejným způsobem mohly být převázány i další poškozené rukopisy. Při bližším zkoumání však zjistíme, že vodou poškozená pergamenová folia byla přibližně v polovině bloku oboustranně přelepena proužky pergamentu, chybějící text dopsán umně napodobeným písmem. Při doplňování do původního formátu složek byly proužky řezány každý zvlášť – na nerovné horní ořízce je viditelné, že nedošlo k opětovnému ručnímu ořezání bloku. Na zadní přidešti bylo nalepeno pergamenové folio s otočeným zrcadlem a do linkování umístěn odkaz na obsah rukopisu na konci, ten se však nachází na obdobně otočeném foliu 1r přichyceném na začátku bloku. K druhotnému přehození folií tak došlo nejspíše při opravě. Podle původních otvorů od hřebů je znatelné posunutí hřbetních nárožnic směrem ke středu desky, takže překrývají roudnickou signaturu 1. vrstvy. Prasklé nárožní kování bylo přibito doplněnými hřebi, tento typ opravy se však vyskytuje i u dalších roudnických vazeb. Dvě deskové dírkové spony změnila pozici směrem vně od původního uchycení. Podle všech těchto skutečností je zřejmé, že roudnická vazba zůstala zachována. Podobně DRAGON 2015b, s. 39–40; srov. KADLEC 1992, s. 131.

⁹⁶ Soubor 40 rukopisů z rokycanského kláštera je uložen v Knihovně Národního muzea, nejvýše 13 rukopisů se nachází v Moravské zemské knihovně podle ZÁHRADNÍK 2001, s. 127.

Seznam použité literatury:

BARTOŠ 1926–1927: BARTOŠ, František Michálek. *Soupis rukopisů Národního musea v Praze. Sv. 1–2*. Praha: Melantrich, 1926–1927.

BARTOŠ 1927: BARTOŠ, František Michálek. Z dějin rukopisné sbírky zámku březnického. *Časopis Národního musea* 101, 1927, s. 212–216.

BARTOŠ 1928: BARTOŠ, František Michálek. Staré rukopisy bohoslužebné z Plzně v knihovně Národního musea. *Časopis Národního musea* 102, 1928, s. 79–82.

BOHÁČ 1997: BOHÁČ, Zdeněk. K počtu řeholníků v předhusitských kláštřech. *Historická geografie* 29, 1997, s. 11–20.

BOLDAN 1990: BOLDAN, Kamil. Ke vzniku a osudům rukopisu XIX C 49 Státní knihovny ČSR. *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR* 6, 1990, 1, s. 5–39.

BOLDAN 1992: BOLDAN, Kamil. Die Augustiner-Chorherren aus Raudnitz und Sadská im Exil in der Hussitenzeit als Schreiber der Handschriften. *Studie o rukopisech* 29, 1992, s. 79–93.

BRODSKÝ 2000: BRODSKÝ, Pavel. *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha: KLP, 2000. Studie o rukopisech. Monographia 5.

BUBEN 2003: BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, I. svazek, Řeholní kanovníci*. Praha: Libri, 2003.

DOLEŽALOVÁ – DRAGOUN – EBERSONOVÁ 2015: DOLEŽALOVÁ, Lucie – DRAGOUN, Michal – EBERSONOVÁ, Adéla. Ubi est finis ... In: DRAGOUN, Michal – DOLEŽALOVÁ, Lucie – EBERSONOVÁ, Adéla (edd.). *Ubi est finis huius libri deus scit: Středověká knihovna augustiniánských kanovníků v Roudnici nad Labem*. Praha: Scriptorium, 2015, s. 19–24.

DRAGOUN 2015a: DRAGOUN, Michal. Středověké rukopisy Knihovny Národního muzea, jejich akvizice a nejvýznamnější provenienční celky. In: *Ex libris... Ex bibliotheca...: knižní sbírky Knihovny Národního muzea a jejich dřívější majitelé*. Praha: Národní muzeum, 2015, s. 9–26.

DRAGOUN 2015b: DRAGOUN, Michal. Signatury a vlastnické záznamy rukopisů klášterů v Roudnici a v Sadské. In: DRAGOUN, Michal – DOLEŽALOVÁ, Lucie – EBERSONOVÁ, Adéla (edd.). *Ubi est finis huius libri deus scit: Středověká knihovna augustiniánských kanovníků v Roudnici nad Labem*. Praha: Scriptorium, 2015, s. 27–60.

DRAGOUN 2018: DRAGOUN, Michal. *Středověké rukopisy v českých zemích: handbušek kodikologa*. Praha: Scriptorium, 2018.

DRAGOUN 2020: DRAGOUN, Michal et al. *Knižní kultura českého středověku*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2020.

DRAGOUN – DOLEŽALOVÁ – EBERSONOVÁ 2015: DRAGOUN, Michal – DOLEŽALOVÁ, Lucie – EBERSONOVÁ, Adéla (edd.). *Ubi est finis huius libri deus scit: Středověká knihovna augustiniánských kanovníků v Roudnici nad Labem*. Praha: Scriptorium, 2015.

DRAGOUN – EBERSONOVÁ – DOLEŽALOVÁ 2021: DRAGOUN, Michal – EBERSONOVÁ, Adéla – DOLEŽALOVÁ, Lucie. *Středověké knihovny augustiniánských kanonií v Třeboni a Borovanech*. I. sv., Rukopisy a inkunábule. Dolní Břežany: Scriptorium, 2021.

DVOŘÁK 1900: DVOŘÁK, Max. Knihovna Augustiniánského kláštera v Roudnici. Příspěvek k dějinám malířství miniaturního. *Český časopis historický* 6, 1900, s. 118–131.

EBERSONOVÁ 2015: EBERSONOVÁ, Adéla. Knihovny kanonií v Roudnici a Sadské: dochované rukopisy a jejich obsah. In: DRAGOUN, Michal – DOLEŽALOVÁ, Lucie – EBERSONOVÁ, Adéla (edd.). *Ubi est finis huius libri deus scit: Středověká knihovna augustiniánských kanovníků v Roudnici nad Labem*. Praha: Scriptorium, 2015, s. 61–88.

EBERSONOVÁ 2020: EBERSONOVÁ, Adéla. *Středověké rukopisné knihovny řeholních kanovníků sv. Augustina v Čechách*. Praha, 2020. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií.

EBERSONOVÁ 2021: EBERSONOVÁ, Adéla. Středověká rukopisná knihovna řeholních kanovníků sv. Augustina v Praze na Karlově. *Studie o rukopisech* 51, 2021, č. 1, s. 31–105.

GAUDEK 2015: GAUDEK, Tomáš. Roudnické iluminované rukopisy druhé třetiny 14. století. In: DRAGOUN, Michal – DOLEŽALOVÁ, Lucie – EBERSONOVÁ, Adéla (edd.). *Ubi est finis huius libri deus scit: Středověká knihovna augustiniánských kanovníků v Roudnici nad Labem*. Praha: Scriptorium, 2015, s. 234–248.

HLAVÁČEK 2005: HLAVÁČEK, Ivan. *Knihy a knihovny v českém středověku: (studie k jejich dějinám do husitství)*. Praha: Karolinum, 2005.

HRADILOVÁ – PÁTKOVÁ 2017: HRADILOVÁ, Marta – PÁTKOVÁ, Hana. *Scriptores: písemná kultura a její tvůrci v pozdně středověkých Čechách 1300–1350 = Written Culture and its Creators in Late Medieval Bohemia in 1300–1350*. Praha: Scriptorium, 2017.

KADLEC 1990: KADLEC, Jaroslav. *Katoličtí exulanti české doby husitské*. Praha: Zvon, 1990.

KADLEC 1992: KADLEC, Jaroslav. Knihovna kláštera řeholních kanovníků svatého Augustina v Roudnici. In: POLÍVKA, Miloslav – SVATOŠ, Michal (edd.). *Historia docet: Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc.* Praha: Historický ústav ČSAV, 1992. Práce Historického ústavu ČSAV. Řada C, Miscellanea; 7, s. 127–133.

KADLEC 2004: KADLEC, Jaroslav. *Kláster augustiniánských kanovníků v Třeboni*. Praha: Karolinum, 2004.

KAŠPAROVÁ 2015: KAŠPAROVÁ, Jaroslava. Heslo Kolowrat-Krakowský, Josef Maria hrabě. In: *Ex libris... Ex bibliotheca...: knižní sbírky Knihovny Národního muzea a jejich dřívější majitelé*. Praha: Národní muzeum, 2015, s. 161.

KOLDA 2018: KOLDA, Vlastimil. Účetní knihy Zinkovy tiskařské dílny jako specifický pramen pro studium knihvačství na konci 18. a v první polovině 19. století. *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum* 63, 2018, 3–4, s. 182–187.

KOLDA – ŠPINAR 2011: KOLDA, Vlastimil – ŠPINAR, Jindřich. *Tato kniha jest koupěna z Budějce od knihaře: knihaři a knihařství v Českých Budějovicích od 14. století po současnost*. České Budějovice: Historicko-vlastivědný spolek v Českých Budějovicích pro Státní okresní archiv České Budějovice, 2011.

KOVÁŘ – LAVIČKA 2017: KOVÁŘ, Daniel – LAVIČKA, Roman. Knihovna a knihy českobudějovických dominikánů. In: KOVÁŘ, Daniel – LAVIČKA, Roman. *Dominikánský klášter v Českých Budějovicích*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2017. Miscellanea; svazek č. XVIII, s. 128–129.

KREJČÍK 1949: KREJČÍK, Adolf Ludvík. *Urbár z roku 1378 a účty kláštera třeboňského z let 1367–1407*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949. Historický archiv 52.

OLIVA 1924: OLIVA, Václav. *České duchovní řády za rozmachu husitské bouře: příspěvek k dějinám náboženské a sociální revoluce XV. století v zemích československých*. Praha: Vlast, 1924.

PÁTROVÁ 2006: PÁTROVÁ, Karin. *Hmotné zajištění českých kolegiálních kapitul do poloviny 14. století (na příkladě Staré Boleslavi, Litoměřic a Vyšehradu)*. Praha 2006. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.

SLADKÁ 2015: SLADKÁ, Veronika. *Historie a současnost klášterní knihovny u sv. Tomáše v Praze*. Praha 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.

SOJKOVÁ 2011: SOJKOVÁ, Karina. *Kovové prvky v knižní vazbě: terminologie, vývoj, výroba, restaurování a konzervace*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2011.

STEJSKAL 1960: STEJSKAL, Karel. Votivní obraz v klášterní knihovně v Roudnici. Příspěvek k dějinám našeho malířství z počátku 15. století. *Umění* 8, 1960, č. 6, s. 562–577.

STUDNIČKOVÁ 2021: STUDNIČKOVÁ, Milada. Církevní dílna. In: *Encyklopedie knihy* [online]. c2021 [Cit. 30. 03. 2023]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=C%C3%ADrkev%C3%AD_d%C3%ADlna&oldid=18772

STUDNIČKOVÁ 2021: STUDNIČKOVÁ, Milada. Císařská (dvorská) dílna. In: *Encyklopedie knihy* [online]. c2021 [Cit. 5. 4. 2023]. Dostupné z: [https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=C%C3%ADsa%C5%99sk%C3%A1_\(dvorsk%C3%A1\)_d%C3%ADlna&oldid=18464](https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=C%C3%ADsa%C5%99sk%C3%A1_(dvorsk%C3%A1)_d%C3%ADlna&oldid=18464)

ŚWIERK 1965: ŚWIERK, Alfred. *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*. Wrocław: Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1965. Śląskie prace bibliograficzne i bibliotekoznawcze 8.

SVOBODOVÁ 2011: SVOBODOVÁ, Milada. „Weiter folgen alten pergamenene geschriebene Bücher.“ Sbíрка středověkých rukopisů v knihovně Václava Jana hraběte Michny z Vacínova († 1667). *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků* 21, 2011, s. 27–59.

TOMEK 1870: TOMEK, Václav Vladivoj. *Základy starého místopisu Pražského*. Oddíl 2, 1. pol. W Praze: Nákladem král. české společnosti nauk, 1870.

VACULÍNOVÁ 2015: VACULÍNOVÁ, Marta. Knihovna Národního muzea v razítkách a exlibris rukopisné sbírky. In: *Ex libris... Ex bibliotheca...: knižní sbírky Knihovny Národního muzea a jejich dřívější majitelé*. Praha: Národní muzeum, 2015, s. 27–32.

VRCHOTKA 1967: VRCHOTKA, Jaroslav. *Dějiny Knihovny Národního muzea v Praze: 1818–1892*. Praha: SPN, 1967. Edice Národního muzea v Praze. Publikace Státních vědeckých knihoven.

WINTER 1906: WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. Spisy musejní; č. 170.

ZAHRADNÍK 2001: ZAHRADNÍK, Pavel. Klášter augustiniánů – řeholních kanovníků v Rokycanech a jeho knihovna. *Bibliotheca Strahoviensis* 4–5, 2001, s. 115–153.

ZEMAN 1940: ZEMAN, Stanislav. *Březnická knihovna v Národním muzeu v Praze*. Praha: Bozeň, 1940. Březnická knihovnička; sv. 13.

| **Jan Novotný**

| **Kateřina Bártová**

Knihovna Národního muzea
oddělení rukopisů a starých tisků
Vinohradská 1
110 00 Praha 1